

YAPON TILI

Alavxonova Gulnoza Solexon qizi
SamDCHTI o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu ilmiy Yapon tili, uning grammatikasi, sohalarda qo'llanilishi, Yapon tili va tovushi Yaponiyaning rasmiy davlat tili. yapon tilining genetik aloqalari, ya'ni uning u yoki bu til oilasiga mansubligi uzoq vaqt aniqlanmagan: u goh oltoy tillariga, goh avstronez tillariga mansub deb kelingan.

Kalit so'zlar: Osiyo, Amerika, Yevropa, Kanada, Braziliya, g'arbiy (kioto) lahja, gayraygo, bungo, kansay, okinava,

KIRISH

Yaponiyaning rasmiy davlat tili. yapon tilining genetik aloqalari, ya'ni uning u yoki bu til oilasiga mansubligi uzoq vaqt aniqlanmagan: u goh oltoy tillariga, goh avstronez tillariga mansub deb kelingan. So'nggi o'nyilliklardagi tadqiqotlar yapon tilining oltoy tillari oilasiga mansubligini isbotlamoqda. Bu til, asosan, Yaponiyada, shuningdek, Osiyo, Amerika va Yevropaning bir qancha mamlakatlari (AQSH, Kanada, Braziliya va boshqalar) da, Avstraliyada tarqalgan. So'zlashuvchilarning umumiy soni 126 million (Yaponiyaning o'zida — 124 million) kishidan ortiqroq (2000). Yapon tilida, asosan, shimoliy, sharqiy, g'arbiy va janubiy lahja guruhlari farqlanadi. Fonologik tizimi avstronez tillarinikiga yaqin bo'lib, adabiy tilda 35 fonema (jumladan, 5 ta unli) mavjud.

Unlilar cho'ziqlik qisqalik, undoshlar esa yakka va qo'shaloq kelish xususiyatlariga ega bo'lib, bu xususiyatlar ko'pincha ma'no farqlash uchun xizmat qiladi. Grammatik tizimi oltoy, xususan, turkiy tillardagiga o'xshash: ot va fe'l turkumlaridagi ko'makchi, yuklama xarakteridagi so'zlar va qo'shimchalar, so'z tartibida aniqlovchining aniqlanmishdan oldin, kesimning hamma vaqt gap oxirida kelishi. Leksikasida asl yapon so'zlaridan tashqari xitoy tilidan o'zlashgan so'zlar ("kango") ko'p bo'lib, ular Yapon tiliga xitoy yozuvi bilan birga kirib kelgan. Zamonaviy o'zlashma so'zlar ("gayraygo") asosan ingliz tilidan kirib kelmoqda. Har ikkala turdagi o'zlashma so'zlar o'zining fonologik, morfologik va grammatik xususiyatlariga ega. Asl yaponcha so'zlar va grammatik ko'rsatkichlar yapon yozuvining xiragana shaklida, chet tillardan kirib kelgan so'zlar esa katakana shaklida yoziladi.

Hozirgi Yapon tili uslubiy jihatdan ham rangbarangdir: kitobiy va og'zaki nutq aniq chegaralanib turadi, turli funksional uslublar farqlanadi, nutqning odobhurmat darajasiga qarab tabaqalanishi, erkaklar va ayollar nutqidagi farqlanishlar va boshqalar

9—10 asrlarda gʻarbiy (kioto) lahja asosida adabiy til ("bungo" — yozma til) shakllangan. 13—14 asrlarda bungo meʼyorlari ogʻzaki nutqdan farqlana boshlagan.

1868-yil Meyji inqilobidan keyin sharqiy (tokio) lahjaga asoslangan adabiy til shakllangan. 20-asr oʻrtalarigacha har ikkala adabiy tildan foydalanib kelingan. Shundan keyingi davrda toʻliq shakllangan zamonaviy adabiy til, bungoning baʼzi elementlarini saqlab qolgan holda, uning oʻzini isteʼmoddan siqib chiqargan. Hoz. kunda adabiy Yapon tili ayrim oʻziga xos shevalarni ("kansay" — markaziy gʻarbiy, "okinava" — janubiy) hisoblamaganda, qolgan barcha shevalarni ham isteʼmoldan chetlashtirmoqda. Mahalliy lahja va shevalardan oila doirasidagina foydalanilmoqda.

ASOSIY QISM

Maʼlumotlarga koʻra Kanji birinchi marta Xitoydan Yaponiyaga taxminan 2400-1700 yil oldin kirib kelgan.

Dastlab, Xitoy va yapon tillari uslubiy tuzilish jihatidan jiddiy farq qilganligidan iyeroglifli matnlarni oʻqish ancha qiyin boʻlgan. Keyinchalik iyerogliflar bilan bir qatorda ularning xitoycha oʻqilishi "onyomi" ham muayyan fonetik oʻzgarishlarga uchragan holda oʻzlashtiriladi; ayni paytda iyerogliflarning maʼno jihatdan mos keladigan yaponcha oʻqilish shakli "kunyomi" ham paydo boʻladi. Yaponiyaning oʻzida ijod qilingan iyerogliflarning barchasi faqat "kunyomi" usulida, yaponcha oʻqiladi.

Yapon hiraganasi 46 harf, katatakana esa 50 ta tovushdan iborat. Hiragana va katakana Hean davri (794-1185) dan boshlab qoʻllanila boshlangan. Maʼlumotlarga koʻra Hiragana Kanjining soddalashtirigan versiyasi boʻlib, Kanjidan foydalanish murakkabligi sababli dastlab faqat ayollar tomonidan ishlatilgan. Katakana esa erkaklar tomonidan foydalanilgan. Katakana asosan chet eldan kirib kelgan soʻzlarni ifodalash uchun qoʻllaniladi. Hiragana va Katakana paydo boʻlishidan oldin faqat qiyin iyeroglifdan foydalanilganligi sababli oddiy aholi qatlami savodsiz boʻlib, asosan ziyoliy qatlam tushuna olgan.

Shu paytgacha Yaponiyada kanji ishlatishni bekor qilishga doir bahs va munozaralar uzoq davom etib keldi. Biroq, uzoq tarixda yapon xalqi foydalangan kanji "yaponiyaning ajralmas bir madaniyati" sifatida qadrlanib kelinganligi bois hanuzgacha kanjidan voz kechilmadi.

Ammo, Xitoydan kirib kelgan kanjilarning soni haddan ziyod koʻpligidan hammasini eslab qolish qiyinchilik tugʻdirar edi. Shu sababli Yaponiya hukumati barcha aholi qatlami uchun tushunarli boʻlgan iyeroglifni tanladi va ularning sonini taxminan 2000 tagacha qisqartirdi.

Maʼlumot oʻrnida. Yapon tilida bemalol gazeta va kitob oʻqish, yoki yangiliklarni tushuna olish uchun kamida 2000ta kanjini bilish talab etiladi.

XULOSA

Bugungi taraqqiyot har bir o'qituvchidan o'ziga xos ijodkorlik malaka va tajribani taqozo etmoqda. Bu o'z navbatida xorijiy tillar fani o'qituvchilari zimmasiga katta mas'uliyat yuklaydi. Boshlang'ich sinflarda xorijiy tilni, xususan, sharqiy tillarni o'quvchilarga o'rgatishdan maqsad ularning shu tilda so'zlash, yozish, tinglab va o'qib tushunish kabi ko'nikmalarni shakllantirish bilan bir qatorda bolalarning tafakkuri, muloqot madaniyati, bilim olishga, sharq mamlakatlarning madaniyati va qadriyatlarini o'rganishga bo'lgan ishtiyoqni uyg'otishga qaratiladi.

Bolalarning aqliy va nutqiy qobiliyatini muvaffaqiyatli o'stirish kelgusida fanlarni puxta o'zlashtirishga imkoniyat yaratadi. Sharqiy tillar misolida yapon tilini misol qilib oladigan bo'lsak o'quvchilarda yapon tili orqali mustaqil va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda ilg'or pedagogik texnologiyalar o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda o'qituvchiga qo'yiladigan muhim talablardan biri ham ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan tanishish, amalda qo'llash va shular orqali bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatishdan iborat.

O'zbekistonda o'zbek tilida o'qitiladigan maktablarda chet tili, xususan, yapon tili o'qitish xususiyatlarini hisobga olgan holda ilmiy ishlar, dissertatsiyalar, dasturlar, darsliklar yaratilgan.

Bitiruv malakaviy ishini aynan chet el texnologiyasiga asoslangan holda zamonaviy metodlardan foydalanib, yapon tili o'qitishda interfaol usullarning ahamiyatiga bag'ishlandi. Zamon bilan hamnafas holda ta'lim jarayonida o'quvchiga tilga nisbatan qiziqishni kuchliroq uyg'otadigan quvnoq interfaol usullardan foydalanib ta'lim berish ko'proq o'z samarasini beradi. Ta'lim sifatini oshirish masalasi barchaning diqqat markazida turgan holda turli axborot va telekommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib masofali o'qitish, elektron darsliklar tizimini yaratish hamda ularni qo'llash usullari ishlab chiqilmoqda.

Hozirgi kunda har bir sohada yangiliklar yaratilmoqda, shu jumladan ta'lim sohasi ham bundan mustasno emas. Respublikamizda uzluksiz ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, yangi o'quv reja va fan dasturlarini xalqaro standartlar asosida tuzish, yetakchi xorijiy universitetlardan taniqli darsliklar va o'quv adabiyotlarini to'g'ridan-to'g'ri o'zbek tiliga tarjima qilish, professor-o'qituvchilarning uzluksiz malakasini oshirish, chet tillarini mukammal o'rganish, modul tizimiga asoslangan o'quv-uslubiy majmualarni yaratish, moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, tayyorlanayotgan mutaxassislarni zamon talabiga mos raqobatbardosh qilib tarbiyalash vazifalari ilgari surilmoqda.

Chet tilini bilish har qanday kasb sirlarini o'zlashtirishda, malaka va mahoratga ega bo'lishda muhim omil hisoblanadi. Chet tilini bilish xalq xo'jaligining har qanday sohasida faoliyat yuritayotgan mutaxassisning yuqori darajali malakasini ifoda etadi. Shu sababli ham agar o'rta umumta'lim maktablari bitiruvchilari oliy o'quv

yurtiga o'qishga kirish maqsadini o'z oldilariga qo'ymagan bo'lsalar ham, chet tilini chuqur o'rganishlari va erkin so'zlashuv ko'nikmalarini egallashlari xalq xo'jaligi turli sohalarida faoliyat yuritishni maqsad qilgan bo'lajak mutaxassislar uchun juda zarurdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Pashkovskiy A.A Yapol tilidagi so'z .M.:Nauka, 2008 205-bet
2. Akimoto Mixaro.Yoku vakaro goi . Tokio:Aruka, 2012.199-bet
3. Moriti Yoshiyuki.Do:shi.keiyo:shi, fukushi no jiten. Tokio JASRAC.2008-yil.289-bet
4. Tagashira Yoshiko , Hoff.J Yaponcha qo'shma fe'llar qo'llanmasi. Tokio :The Hokuseido Press ,2016-yil.245-bet